

WOJCIECH DADAK

DUŻE MIASTO JAKO TEREN KRADZIEŻY Z WŁAMANIEM

Zwiększone zainteresowanie przestępczością charakterystyczną dla zmian systemu ekonomicznego, przede wszystkim przestępczością gospodarczą oraz związaną z nią przestępczością określaną jako zorganizowana powoduje, że problematyka tzw. niegospodarczej przestępczości o podłożu ekonomicznym może się wydawać mniej istotna. Nie należy jednak pomijać faktu, że nasilenie tych przestępstw w ostatnich kilkunastu latach stale rosło, przy czym ich udział w ogólnej liczbie przestępstw również wykazywał tendencję wzrostową, która jest szczególnie widoczna w odniesieniu do przestępstw kradzieży z włamaniem.¹ Jeśli przy tym uwzględnić znaczny stopień dolegliwości tych przestępstw, wyrażający się nie tylko stratami materialnymi, ale również poczuciem zagrożenia znajdującym odbicie w badaniach nad wiktylizacją jednostek,² to poświęcenie uwagi wybranym zagadnieniom związanym z kradzieżami z włamaniem jest ze wszech miar uzasadnione.

Kradzież z włamaniem należy do przestępstw najczęściej popełnianych niezależnie od warunków społecznych oraz ustroju ekonomicznego. Można sądzić, że właśnie przestępstwa motywowane ekonomicznie są w znacznym stopniu warunkowane zmianami o charakterze makrospołecznym.³ Czynniki te mają wpływ nie tylko na obraz przestępczości obejmującej włamanie. Wpływają również na reakcję na te przestępstwa ze strony policji oraz wymiaru sprawiedliwości. Relacje te mogą być szczególnie widoczne w czasie

¹ J. Błachut: *Przestępczość w Polsce w latach 1986-95 w świetle danych statystyk policyjnych*, PiP 1997, nr 3, s. 49.

² Por. J. Szumski: *Lęk przed przestępczością oraz rygorizm społeczny w świetle wyników badań opinii publicznej w Polsce* (w:) *Wiktymologia w Europie* (red. E. Bieńkowska), Warszawa 1993, s. 235 i n.

³ Por. A. Szymanowska, T. Szymanowski: *Opinia społeczna w Polsce o niektórych patologicznych zachowaniach kontrowersyjnych, przestępstwach i środkach kontroli prawno-karnej*, Warszawa 1996, s. 27.

szybkich i niezwykle głębokich zmian tak społecznych, jak i ekonomicznych, które mają w Polsce miejsce w okresie ostatnich lat.

Środowisko społeczne oraz przestrzenne dużego miasta posiada cechy, które sprzyjają powstawaniu zachowań dewiacyjnych. Nie tyle jednak je powodują, co raczej stanowią swoisty katalizator ułatwiający ich wystąpienie. Oddziaływanie to w znacznej mierze dotyczy przestępstw przeciwko mieniu.⁴ Włamania zaś są wśród nich najliczniej reprezentowane. Zjawisko koncentracji tego rodzaju przestępczości polega nie tylko na wysokim jej nasileniu na obszarze wielkiego miasta, lecz także różnym ich nasileniu w poszczególnych jego rejonach. Wynika to z różnic, które występują pomiędzy częściami danego terenu, w szczególności dotyczących funkcji, jakie części te spełniają dla całego organizmu miejskiego. Mając to na uwadze, charakterystykę kradzieży z włamaniem oraz ich sprawców uwzględniającą zróżnicowanie ze względu na miejsce dokonania przestępstwa oparto na danych dotyczących włamań popełnionych na terenie Krakowa. Miasto to ma cechy terenu wielkomiejskiego nie tylko ze względu na swą wielkość, lecz również rodzaj zabudowy oraz spełniane funkcje.⁵

Mając to na uwadze wyróżniono dwie części miasta objęte badaniami, które różnią się nie tylko charakterem zabudowy oraz rodzajem instytucji działających na ich terenie, lecz również funkcjami, jakie spełniają względem całego miasta. Jedną z tych części zwana dalej „śródmiejską” lub „starą”, obejmująca centralną część miasta ze znaczną częścią dzielnicy Śródmieście oraz w nieco mniejszym zakresie Krowodrzę i Podgórze.⁶ Należą do niej tereny, na których znajduje się większość niewielkich firm usługowych i handlowych oraz zdecydowana większość obiektów zabytkowych o wybitnych walorach turystycznych. Tam również ma swoje siedziby większość instytucji rozrywkowych. Prócz tego terenów, to miejsce działania większości restauracji, pubów itp. miejsc, w których spędza się czas wolny. W tej części miasta położony jest również dworzec kolejowy oraz autobusowy. Są to tereny stosunkowo „stare”, ponieważ w zdecydowanej większości obejmują

⁴ A. Kossowska: *Przestępczość na terenie wielkiego miasta* (w:) *Zagadnienia nieprzystosowania społecznego i przestępczości w Polsce* (red. J. Jasiński), Warszawa 1978, s. 182.

⁵ W 1995 r. Kraków liczył 740,7 tys. mieszkańców (w tym w wieku powyżej 18 lat 577 364), gęstość zaludnienia wynosiła 2 280 osób na km² (przy czym wyższa była tylko w Warszawie i Łodzi). Na terenie Krakowa działało 13 002 sklepów oraz zakładów gastronomicznych. Znajduje się tam również 6 080 obiektów zabytkowych oraz 227 różnego rodzaju instytucji kulturalnych (na podstawie danych Urzędu Miasta Krakowa).

⁶ Teren ten obejmuje obszar ograniczony ulicami: Opolską, Prądnicką, Wybickiego, Rydla, Armii Krajowej, Piastowską, Królowej Jadwigi, Konopnickiej, Zamojskiego, Limanowskiego, Kotlarską, Powstania Warszawskiego, Beliny Prażmowskiego, Prandoty, Al. 29 Listopada. Prócz tego objął on Dębiki.

zabudowę powstałą najpóźniej w dwudziestoleciu międzywojennym, przy czym w okresie powojennym nie powstały tam nowe osiedla mieszkaniowe. Drugą stanowi Nowa Huta oraz pozostałe części wymienionych wyżej dzielnic. Inny charakter tych terenów w obrębie miasta w stosunku do poprzednio wymienionych wyraża się przede wszystkim tym, iż położone są tam największe osiedla budowane w ciągu ostatnich pięćdziesięciu lat oraz wielkie przedsiębiorstwa przemysłowe, przy czym mniej jest tam instytucji kulturalnych oraz obiektów o charakterze turystycznym. Ponadto proces tworzenia nowych osiedli trwa na tym terenie do chwili obecnej. Tereny te są więc w mniejszym stopniu ustabilizowane pod względem stałości zamieszkania niż centralna część miasta. Będzie ona zatem określana dalej jako „nowa” lub „peryferyjna”.

Przedstawione dalej uwagi oparte są na badaniach losowo dobranych akt spraw karnych o przestępstwa włamania, które zostały popełnione w 1995 r. Doboru akt do badań dokonano wybierając akta co piątej sprawy spośród ogółu prawomocnie zakończonych spraw o przestępstwa włamania rozpoznanych przez cztery krakowskie sądy rejonowe. Wybrano w ten sposób 127 akt, które obejmowały 162 czyny wyczerpujące znamiona przestępstwa kradzieży z włamaniem. Spośród nich 84 włamania popełnione zostały na terenie centralnej części miasta, 78 zaś miało miejsce na terenie dzielnic peryferyjnych. Przystępując do badań sformułowano następujące hipotezy:

- na terenie o rozwiniętej infrastrukturze turystyczno-handlowej występuje koncentracja włamań dokonywanych przez sprawców nie mieszkających na tym terenie;
- niezależnie od rejonu miasta kradzieże z włamaniem mają charakter przestępstw, w których podjęcie zamiaru ich popełnienia znacznie wyprzedza dokonanie;
- wśród sprawców kradzieży z włamaniem dokonywanych w centralnej części miasta dominują osoby mające doświadczenie przestępcze.

Na obszarach stanowiących tereny handlowo-usługowe wielkiego miasta można oczekiwać znacznej aktywności sprawców przestępstw, ponieważ tego rodzaju przestrzeń stwarza więcej — niż ma to miejsce na innym terenie — okazji do włamań. Ponadto występuje tam więcej pokus mających wpływ na zachowanie jednostek, m.in. w wyniku znacznego nagromadzenia eksponowanych w celach handlowych dóbr konsumpcyjnych. Można w związku z tym sądzić, iż w wyniku oddziaływania tych czynników wśród sprawców przestępstw dokonanych na tym terenie znajdą się nie tylko osoby mieszkające w wymienionych częściach miasta, lecz również sprawcy przy-

byli spoza tego terenu. W związku z tym szczególnie interesujący jest udział osób nie mieszkających na danym terenie w ogólnej liczbie sprawców włamań tam dokonanych. Uzyskane dane świadczą, iż odsetek tych sprawców w przypadku włamań dokonanych w centrum miasta jest znaczny (tabela 1). Nie dominują oni wprawdzie nad pozostałymi, stanowią jednak niemal połowę (47,6%) sprawców włamań tam popełnionych. Wielkość ta wyraźnie odbiega od odsetka sprawców, którzy nie mieszkając w dzielnicach peryferyjnych dokonali na ich terenie włamania. Ci ostatni stanowią bowiem niepełna 1/3 ogółu tych, którzy włamali się na terenie dzielnic położonych poza centrum miasta. Należy mieć na uwadze, że wśród sprawców mieszkających poza miejscem przestępstwa są osoby mieszkające w innych dzielnicach Krakowa oraz sprawcy, którzy mieszkając poza jego terenem dokonali włamania w Krakowie. Jest znamienne, że spośród sprawców, którzy mieszkając poza centrum miasta tam dokonali włamania, aż 27 (67,5%), to osoby spoza Krakowa. Ta wyraźna przewaga jest jeszcze bardziej wymowna, jeśli uwzględnić analogiczne dane dotyczące pozostałych terenów. Odsetek sprawców spoza Krakowa, którzy się włamali na terenie dzielnic peryferyjnych wynosił bowiem 39,1% ogółu tych, którzy nie mieszkając na ich terenie dokonali tam włamania.

Tabela 1.

Miejsce zamieszkania sprawcy a miejsce włamania

Miejsce włamania	Włamanie:				Ogółem	
	w miejscu zam. sprawcy*		poza miejscem zam. sprawcy			
	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%
Tereny śródmiejskie	44	52,4	40	47,6	84	100,0
Tereny peryferyjne	55	70,5	23	29,5	78	100,0
Razem	99	61,1	63	38,9	162	100,0

$$\chi^2=5,59 \text{ df}=1 \text{ p}<0,02, C=0,25$$

* Włamanie „w miejscu zamieszkania sprawcy” to przestępstwo na terenie dzielnicy, w której mieszkał sprawca.

Tak więc czynniki „przyciągające” sprawców z odleglejszych miejscowości wydają się w przypadku omawianych przestępstw mieć znaczenie, zwłaszcza w odniesieniu do sprawców przestępstw na terenach śródmiejskich. Dodatkowo duża aktywność sprawców „obcych” na tym terenie może wynikać z nieznamośności dalej od centrum położonych dzielnic, co powoduje, że osoby te przebywają przede wszystkim w miejscach, które są im znane, choćby z wcześniejszych pobytów, co w przypadku Krakowa odnosi się przede wszystkim do obszaru wyróżnionego jako śródmiejski. Warto w tym miejscu podkreślić, że 27,6% sprawców mieszkających poza dzielnicą, w której dokonano włamania, to osoby, których wyjaśnienia dają podstawę do przyjęcia, iż przyjechały do Krakowa w celu dokonania włamania. Pozostali deklarowali, że przebywali tam z innego powodu, przede wszystkim odwiedzając znanych im mieszkańców, albo też celem podróży nie był Kraków, lecz zatrzymali się w nim z innych powodów. Zatem odsetek sprawców, którzy przybyli do Krakowa po to, by dokonać włamania jest stosunkowo niewielki.⁷ Należy jednak mieć na uwadze, iż wskazywanie innego niż popełnienie przestępstwa celu przyjazdu mogło być wynikiem przyjętej taktyki obrony zmierzającej do wykazania braku determinacji w dążeniu do popełnienia przestępstwa. Zatem można sądzić, że zamiar włamania jako cel przyjazdu występował u znacznie większej części badanych niż tylko w przypadku osób wyraźnie go wskazujących. W związku z tym interesujące jest odniesienie włamań dokonanych przez „obcych” sprawców do pory roku. Podkreślić należy, że nie zaobserwowano istotnego związku pomiędzy porą roku, w której dokonano włamania a zamieszkaniem sprawcy poza miejscem przestępstwa. Zatem pobyt sprawców w Krakowie nie był związany z okresowym napływem znacznej liczby osób podczas sezonu turystycznego. Świadczy o tym względnie stały odsetek włamań dokonywanych przez te osoby w obrębie każdego z omawianych terenów w poszczególnych porach roku, który w przypadku terenów śródmiejskich stanowił około 1/3, zaś na pozostałym obszarze wynosił około 10% ogółu analizowanych włamań. Nie odnosi się to jednak wyłącznie do sprawców spoza terenu Krakowa. Również nasilenie włamań dokonanych przez pozostałych nie wykazuje związku z porą roku. Zatem można sądzić, że warunki sprzyjające włamaniom występujące w środowisku wielkiego miasta nie zależą od okresowych zmian struktury zbioro-

⁷ Zbliżoną wartość odsetka sprawców, których przyjazd do miejscowości będącej terenem włamania miał na celu popełnienie tego przestępstwa zaobserwowano również w innych badaniach. Por. m.in. A. Kossowska: *Przestępczość kradzieży z włamaniem — analiza ekologiczna* (w:) *Przestępstwa kradzieży z włamaniem* (red. H. Kołakowska-Przełomiec), Warszawa 1996, s. 44.

wości osób przebywających na jego terenie powodowanych m.in. ruchem turystycznym.

Wyniki wielu badań świadczą, iż sprawcami włamań są z reguły osoby młode.⁸ Zostało to potwierdzone również w oparciu o zebrany materiał. Większość sprawców bowiem to osoby, które nie ukończyły 25 lat. Stanowiły one 53,7% ogółu sprawców włamań (tabela 2). Natomiast odsetek starszych sprawców w kolejnych kategoriach wieku wyraźnie maleje, przy czym największy spadek ma miejsce wśród osób pomiędzy 26 a 35 rokiem życia, bez względu na miejsca popełnienia przestępstwa. Natomiast inny rozkład w obrębie analizowanych przypadków włamań można zaobserwować uwzględniając dane dotyczące miejsca włamania.

Wśród sprawców włamań w centrum miasta zdecydowanie dominują osoby mające nie więcej niż 25 lat. Stanowią bowiem niemal 2/3 sprawców, którzy włamali się na tym terenie. Natomiast w przypadku tych części miasta, które nie obejmują jego centrum niespełna połowę stanowili sprawcy należący do tej kategorii wieku. Na uwagę zasługuje również, iż odsetek starszych sprawców (pow. 35 lat) jest dwukrotnie wyższy na terenie dzielnic peryferyjnych.

Tabela 2.

Wiek sprawców a miejsce włamania

Miejsce włamania	Wiek								Ogółem	
	17–25 lat		26–35 lat		36–45 lat		ponad 45 lat			
	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%
Tereny śródmiejskie	50	59,5	20	23,8	8	9,5	6	7,1	84	100,0
Tereny peryferyjne	37	47,4	11	14,1	17	21,8	13	16,7	78	100,0
Razem	87	53,7	31	19,1	25	15,4	19	11,7	162	100,0

$$\chi^2=18,06 \quad p<0,001 \quad df=3 \quad c=0,32$$

⁸ Por. m.in.: A. Marek, E. Pływaczewski, A. Peczeniuk: *Kradzież i paserstwo mienia prywatnego*, Warszawa 1985, s. 148; R. Wnękowski: *Włamanie do obiektów społecznych i prywatnych*, SKKiP 1986, t. 17, s. 108; L. Wołoszyński: *Niektóre aspekty osobo-poznawcze sprawców kradzieży z włamaniem do obiektów społecznych w latach 1978–1986 w woj. rzeszowskim* (w: *Zwalczanie przestępczości kradzieży z włamaniem* (red. J. Wąsik), Wrocław 1993, s. 188.

Warto w tym miejscu zwrócić uwagę, iż wśród włamań dokonanych przez młodych sprawców (do 25 lat) w centrum miasta jedynie 13 (26,0%) przestępstw, to czyny wcześniej zaplanowane lub z użyciem narzędzi służących ułatwieniu popełnienia przestępstwa. Natomiast w pozostałych dzielnicach stwierdzono 26 włamań, które były planowane, przy czym stanowiły one 54,1% włamań dokonanych przez osoby należące do wskazanej kategorii wieku. Może to oznaczać, iż w przypadku wymienionych sprawców, czynniki sytuacyjne związane ze środowiskiem charakterystycznym dla spełniających funkcje handlowo-usługowe części miasta odgrywają znaczącą rolę w powstaniu zamiaru oraz dojściu włamania do skutku. Struktura wieku sprawców włamań na tym terenie może więc być wynikiem specyficznej funkcji, jaką ta część miasta odgrywa w spełnianiu potrzeb z zakresu szeroko rozumianej rozrywki. W centrum miasta bowiem zlokalizowana jest zdecydowana większość dyskotek, kawiarni oraz pubów, które niezależnie od pory roku przyciągają młode osoby nie tylko z terenu Krakowa, lecz również z okolicznych miejscowości.

Włamanie to przestępstwo instrumentalne, bowiem działanie sprawcy polega na dążeniu do osiągnięcia pożądanego przez niego celu, którym jest przywłaszczenie cudzej rzeczy. Antycypacja tego celu przez sprawcę jest warunkiem odpowiedzialności karnej, przy czym z punktu widzenia zasadności postawienia zarzutu dokonania włamania nie jest istotne, kiedy ten zamiar powstał. O znacznym wyprzedzeniu powstania tegoż zamiaru w stosunku do jego realizacji mogą świadczyć dane na temat wcześniejszego „zaplanowania” przestępstwa.⁹ Stwierdzono, iż w przypadku sprawców analizowanych włamań w dzielnicach peryferyjnych występowało to częściej niż w odniesieniu do sprawców kradzieży na terenach śródmiejskich. Nastąpiło to bowiem w ponad połowie przypadków, przy czym odsetek włamań „nie planowanych” był tylko nieznacznie mniejszy (tabela 3). Większe zróżnicowanie pod tym względem wystąpiło w centrum miasta. Odsetek sprawców, u których zamiar włamania powstał znacznie wcześniej, niż miało miejsce dokonanie wynosił tam nieco ponad 1/4 (30,6%), przy czym był on niemal dwukrotnie niższy niż analogiczna wielkość dla pozostałego obszaru miasta. Zatem dane te mogą świadczyć, iż w centrum miasta częściej dochodziło do włamań, w których sytuacja zamiaru i sytuacja czynu były zbliżone. Do przestępstwa mogło więc dochodzić w wyniku decyzji nieznacznie poprzedzają-

⁹ Planowanie jest tutaj rozumiane szerzej, niż ma to miejsce na gruncie art. 14 k.k., obejmuje bowiem nie tylko opracowanie planu włamania, lecz również odnosi się do tych przypadków, w których decyzja o popełnieniu przestępstwa zapadła zanim sprawca znalazł się na miejscu włamania.

cych dokonanie przestępstwa warunkowanych sprzyjającymi włamaniu okolicznościami, w których znajdował się sprawca.

Tabela 3.

Powstanie zamiaru a miejsce włamania

Miejsce włamania	Włamanie było wcześniej planowane		Włamanie nie było wcześniej planowane		Ogółem*	
	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%
Tereny śródmiejskie	19	30,6	43	69,4	62	100,0
Tereny peryferyjne	31	52,5	28	47,5	59	100,0
Razem	50	41,3	71	58,7	121	100,0

$$\chi^2 = 5,97 \quad p < 0,02 \quad df = 1 \quad C = 0,30$$

* Pominięto przypadki „braku danych”.

Próbując wyjaśnić wskazaną w tabeli zależność należy się odwołać do danych na temat obiektu włamania, uwzględniając przy tym wiek sprawców. Ważnym elementem sytuacji, w której dochodzi do popełnienia przestępstwa, jest obiekt włamania. Jego rodzaj może wpływać na dostępność przedmiotu przestępstwa, a więc określać możliwości popełnienia włamania. Przestępca wybierając obiekt przestępstwa kieruje się bowiem racjonalnymi przesłankami odnoszącymi się do tego, jak postrzegany jest przedmiot przestępstwa, gdzie się znajduje, jak jest chroniony oraz jaki jest stopień jego atrakcyjności dla sprawcy.¹⁰

W śródmieściu dominowały dokonane przez młodszych włamania do samochodów oraz sklepów, natomiast na pozostałym terenie przeważały włamania do mieszkań, których sprawcami były osoby należące do wyższych kategorii wieku (ponad 25 lat). Podana wcześniej próba wyjaśnienia przestępczej aktywności stosunkowo młodych sprawców na terenie obejmującym centrum miasta, odwołująca się do nagromadzenia lokali gromadzących młodych ludzi zasługuje również w tym miejscu na uwzględnienie. Podnieść przy tym należy, że włamanie do samochodu, sklepu lub innego miejsca, w którym przedmiot przestępstwa jest stosunkowo łatwo dostępny, nie wymaga

z reguły przygotowania, a zamiar jego popełnienia może nieznacznie poprzedzać dokonanie, czyli sytuacja zamiaru i sytuacja czynu są do siebie zbliżone. Zatem do włamań do tych obiektów mogło dochodzić w wyniku nagłego zamiaru pojawiającego się np. po wyjściu z dyskoteki lub piwiarni, inspirowanego występowaniem w danej chwili obiektu mogącego być przedmiotem przestępstwa. Zachowanie takie jest charakterystyczne dla sprawców włamań należących do niższych kategorii wieku.¹¹

W świetle tych uwag zasadne wydaje się odniesienie do danych na temat sposobu realizacji zamiaru włamania, szczególnie zaś danych mogących świadczyć o celowym działaniu ukierunkowanym na stworzenie warunków sprzyjających popełnieniu przestępstwa poprzez przygotowanie narzędzi ułatwiających jego dokonanie lub zebranie informacji na temat przedmiotu włamania. Zdecydowana większość sprawców włamań w śródmieściu, którzy planowali włamanie, starała się odpowiednio do nich przygotować. Natomiast tylko 1/3 sprawców z dzielnic peryferyjnych, u których zamiar włamania znacznie wyprzedzał jego realizację takie kroki uczyniła. Zatem choć u sprawców działających w rejonie obejmującym centrum miasta rzadziej stwierdzano wczesne podjęcie decyzji o włamaniu, to w przypadku, gdy zamiar taki się pojawił sprawcy starali się odpowiednio do przestępstwa przygotować. Może to świadczyć o większej konsekwencji tych sprawców w dążeniu do celu, a ponadto może być wyrazem lepszej znajomości technik dokonywania włamań, a więc większego doświadczenia przestępczego, o czym będzie jeszcze mowa w dalszej części opracowania.

Niezależnie od różnic, jakie wystąpiły w obu rejonach pod względem powstania i realizacji zamiaru włamania, na uwagę zasługuje również to, iż znaczna część, bo 68,9% ogółu sprawców dokonało włamań, nie posługując się specjalnie do tego celu przystosowanymi narzędziami — takimi jak dorobione klucze, lewary, nożyce itp. — mającymi im ułatwić usunięcie zabezpieczenia przedmiotu kradzieży. Dotyczyło to przede wszystkim sprawców włamań do samochodów i sklepów. Dominowały zatem wielokrotnie opisywane najbardziej prymitywne, typowe dla tych przestępstw sposoby dokonywania włamań, takie jak wybicie szyby, urwanie kłódki lub zerwanie zamka.¹²

Ocena okoliczności sprzyjających popełnieniu przestępstwa może ulegać zmianie w zależności od tego, czy sprawca w chwili czynu był pod dzia-

¹⁰ A. Kossowska: *Środowiskowo-przestrzenne uwarunkowania przestępczości (wybrane zagadnienia współczesnej ekologii przestępczości)*, Archiwum Kryminologii, t. XIX, Warszawa 1993, s. 16.

¹¹ P. Stępnik: *Sytuacyjne uwarunkowania przestępczości młodocianych*, Poznań 1989, s. 47.

¹² Zob. m.in.: K. Stępnik: *Kradzież z włamaniem w świetle wiktymologii (w:) Zwalczenie...*, s. 117; J. Krawczyk: *Sposoby i formy popełnienia przestępstw kradzieży z włamaniem (w:) Przestępstwa...*, s. 73.

laniem alkoholu lub innego środka o podobnym działaniu. Zatem interesujący tutaj będzie związek pomiędzy użyciem tych środków a popełnieniem przestępstwa. Należy podkreślić, że tylko nieznaczny odsetek sprawców to osoby będące w chwili włamania pod działaniem środków odurzających. Stwierdzono bowiem 5 tego rodzaju przypadków, z czego wszystkie dotyczyły włamań w centrum miasta, co stanowiło 5,9% sprawców omawianych włamań na tym terenie. Zdecydowanie większy odsetek, bo 50,4% ogółu stanowili sprawcy, którzy w chwili włamania byli nietrzeźwi. Podkreślić należy, iż większość z tych, którzy włamali się do obiektów położonych w obrębie centrum miasta, to osoby będące w chwili przestępstwa nietrzeźwe (63,9%), podczas gdy taki sam wskaźnik dla dzielnic peryferyjnych wynosił 43,4%. Może to potwierdzać wcześniejsze uwagi na temat okoliczności, w których dochodziło do włamania, zwłaszcza w przypadku sprawców, którzy dokonali kradzieży w centrum miasta. Większy odsetek nietrzeźwych sprawców na terenie obejmującym tereny handlowo-rozrywkowe miasta może się wiązać z dużą liczbą miejsc, w których sprzedawany jest alkohol.¹³ Odnosząc się do wpływu użycia alkoholu na zachowanie człowieka należy wskazać, że działanie tego środka powoduje u człowieka zmianę zdolności do reagowania na bodźce pochodzące ze środowiska, co przy określonym układzie pozostałych elementów sytuacji, takich jak m.in. miejsce, czas i przedmiot przestępstwa może istotnie przyczynić się do jego popełnienia.¹⁴ Obecność alkoholu w organizmie sprawcy prowadzi bowiem do wzrostu wiary we własne możliwości oraz redukcji napięcia i lęku, co w przypadku napotkania zaparkowanego samochodu lub nie zabezpieczonej wystawy sklepu może wyzwalać zamiar włamania nawet wówczas, gdy adekwatna do sytuacji ocena jego powodzenia prowadziłaby do odstąpienia od dokonania przestępstwa. Zatem nietrzeźwość sprawców mogła mieć znaczny wpływ na ocenę sytuacji z punktu widzenia możliwości dokonania przestępstwa.

Kradzieże z włamaniem należą do przestępstw popełnianych przez sprawców, spośród których znaczny odsetek, to osoby mające doświadczenie przestępcze, będąc wcześniej karanymi za przestępstwa przeciwko mieniu.¹⁵ Dane na ten temat zawiera tabela 4. W ich świetle wyraźnie rysuje się

¹³ W 1995 r. w centrum miasta znajdowało się 170 sklepów oraz 381 lokali lub punktów gastronomicznych, w których sprzedawano alkohol, co stanowiło odpowiednio 23% oraz 48% ogółu tego typu obiektów działających w Krakowie (na podstawie danych Wydziału Handlu i Usług Urzędu Miasta Krakowa).

¹⁴ A. Gaberle: *Patologia społeczna*, Warszawa 1993, s. 288.

¹⁵ Por. m.in. J. Błachut: *Przestępstwa z art. 208 k.k. w świetle statystyki kryminalnej (w:) Zwalczenie...*, s. 27 oraz tamże, Z. Siwik: *Recydywa sprawców przestępstwa z art. 208 k.k., a ogólne tendencje polityki karnej (na tle statystyki skazań)*, s. 55.

zależność pomiędzy poprzednią karalnością sprawców a miejscem włamania. Wśród wcześniej skazanych za przestępstwa przeciwko mieniu zdecydowanie przeważają osoby, której popełniły kradzież z włamaniem na terenie centrum miasta, stanowią bowiem niemal 2/3 (63,4%). Przeciwna tendencja zaznaczyła się w przypadku pierwszy raz karanych, bowiem większość spośród nich, to osoby, które dokonały włamania poza terenami śródmiejskimi.

Tabela 4.

Powtórne skazanie za przestępstwo przeciwko mieniu a miejsce włamania

Miejsce włamania	Skazani:				Ogółem	
	pierwszy raz		dwa i więcej razy			
	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%
Tereny śródmiejskie	39	42,8	45	63,4	84	51,9
Tereny peryferyjne	52	57,2	26	36,6	78	48,1
Razem	91	100,0	71	100,0	162	100,0

$$\chi^2=6,73 \quad p<0,01 \quad df=1 \quad C=0,27$$

Znaczna reprezentacja powtórnie karanych wśród sprawców włamań w centrum miasta może być wynikiem omówionej wcześniej specyfiki śródmieścia polegającej na „przyciąganiu” sprawców spoza tego terenu, wśród których znaczna część, bo 55,7% to osoby wcześniej karane. Są to przede wszystkim osoby bez stałego miejsca zamieszkania oraz środków utrzymania, dla których kradzieże są istotnym źródłem zdobywania środków utrzymania.¹⁶ Ponadto nie można pominąć tego, iż pod względem struktury mieszkańców Kraków należy do miast o wyraźnie zarysowanym zróżnicowaniu pomiędzy „starą” i „nową” częścią miasta. Jest to wynik mającego miejsce w latach powojennych pozbawienia znacznej części dotychczasowych mieszkańców prawa do mieszkania w ścisłym centrum miasta i zakwaterowania tam osób z innych dzielnic lub spoza Krakowa. W znacznej mierze przyczyniło się to do dezorganizacji społecznej na tym terenie, która w pewnych rejonach centralnej części miasta, występuje również obecnie (m.in. Kazimierz oraz północna część Podgórze). Jest to istotne, ponieważ na terenach wyka-

¹⁶ Zob. J. Joachimiak: *Włamywacze podróżujący*, Problemy Kryminalistyki 1959, nr 19, s. 340.

zujących znamiona dezorganizacji z większym nasileniem, niż ma to miejsce w innych częściach miasta mieszkają lub przebywają osoby związane ze środowiskiem przestępczym oraz mające doświadczenie przestępcze. Może to znajdować odbicie w aktywności przestępczej tych sprawców na terenie centralnej części miasta.

Odnosząc się do znacznego odsetka mających doświadczenie przestępcze sprawców, którzy dokonali kradzieży z włamaniem w centrum miasta warto uwzględnić dane na temat współdziałania przy popełnieniu przestępstwa. Można bowiem oczekiwać, że sprawcy działający w śródmieściu z racji doświadczenia wpływającego na umiejętność popełnienia oraz ewentualnego zamaskowania przestępstwa częściej działali indywidualnie, na pozostałym zaś terenie odsetek sprawców współdziałających z innymi przy dokonaniu włamania winien być wyższy. Uzyskane dane potwierdzają tę hipotezę (tabela 5). Należy przy tym podkreślić, że współdziałanie obejmowało przypadki udziału innych osób w dokonaniu przestępstwa mające charakter przygotowania lub współsprawstwa. Zatem dotyczyło przypadków popełnienia przestępstw wspólnie z jedną osobą lub innymi osobami.

Spośród ogółu sprawców, którzy dokonali włamania współdziałając z innymi — 57 (72,3%) to sprawcy, działający tylko z jedną osobą. Pozostali działali wspólnie z większą liczbą osób, przy czym przeważały przypadki popełnienia włamania razem z dwiema osobami. Miało to miejsce w odniesieniu do 18 (22,8%) wymienionych sprawców. Tylko 4 (5,1%) współdziałało z 3 osobami. Nie stwierdzono natomiast przypadku dokonania włamania przy współdziałaniu z większą liczbą osób.

Włamania dokonane na terenach peryferyjnych w nieco ponad 1/3 badanych przypadków popełnione były przez sprawców działających indywidualnie. Natomiast w centrum miasta odsetek ten wynosił niemal 2/3, przy czym wyraźnie dominowały tam osoby młode, mające mniej niż 25 lat, stanowiąc 61,1% tej grupy sprawców. Może się to wydawać zaskakujące, bowiem młodociani zdecydowanie częściej dokonują włamań działając wspólnie z innymi osobami, niż ma to miejsce w przypadku starszych sprawców.¹⁷

Wyjaśniając tę zależność należy mieć na uwadze, iż współdziałanie ma na celu bardziej efektywne dokonanie przestępstwa. Z tego punktu widzenia wybór miejsca włamania ma niebagatelne znaczenie, zwłaszcza wówczas, gdy przedmiotem przestępstwa są takie obiekty jak samochody lub sklepy. Miejsce jest bowiem tym elementem sytuacji, który przy zbliżonym stopniu atrakcyjności obiektu włamania m.in. ze względu na wartość przedmiotu

Tabela 5.

Współdziałanie przestępcze a miejsce włamania

Miejsce włamania	Sprawca dokonał włamania:				Ogółem	
	sam		razem z innymi osobami			
	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%
Tereny śródmiejskie	54	64,3	30	35,7	84	100,0
Tereny peryferyjne	29	37,2	49	62,8	78	100,0
Razem	83	51,2	79	48,8	162	100,0

$$\chi^2 = 11,89 \text{ } p < 0,001 \text{ } df = 1 \text{ } C = 0,37$$

przestępstwa, wydatnie różnicuje możliwości dokonania przestępstwa. W zależności od miejsca położenia obiektu włamania może podlegać większej lub mniejszej kontroli nie tylko ze strony policji, lecz również osób mieszkających na danym terenie lub z niego w inny sposób korzystających. Sprzyja temu współwystępowanie różnorodnych funkcji przestrzeni miejskiej, co szczególnie wyraźnie zaznacza się na terenach obejmujących centrum miasta. Prócz tego na tym obszarze z dużą aktywnością działa policja oraz straż miejska, co m.in. wynika z konieczności utrzymania porządku oraz zapewnienia bezpieczeństwa w rejonach odwiedzanych przez turystów. Zatem możliwości popełniania omawianych przestępstw są na tym terenie ograniczone.¹⁸ Dużą aktywność stosunkowo młodych sprawców działających na tym terenie można wyjaśnić odwołując się do uwag na temat realizacji zamiaru włamania, które pokazują, że znaczna część przestępstw dokonanych przez tę kategorię sprawców to czyny, do których dochodziło w wyniku nagłego zamiaru podjętego często po wypiciu alkoholu, zatem w okolicznościach, które nie sprzyjają analizie skuteczności działania sprawcy. Wyniki badań potwierdzają, że sprawcy, którzy zdecydowali się na popełnienie przestępstwa przy współdziałaniu z innymi osobami wybierali do dokonania kradzieży te miejsca, gdzie prawdopodobieństwo powodzenia jest stosunkowo duże z powodu słabszej sformalizowanej oraz nieformalnej kontroli zachowania jednostek. Sytuacja taka występuje na terenach położonych poza centrum miasta, gdzie znajdują się duże osiedla spełniające w ograniczonym zakresie typowe funkcje przestrzeni miejskiej z uwagi na stosunkowo słabo rozwiniętą infrastrukturę handlowo-usługową.

¹⁷ Por. m.in.: A. Marek: *Kradzież...*, s. 146; R. Wnękowski: *Włamania...*, s. 110.

¹⁸ Zob. A. Kossowska: *Środowiskowo-przestrzenne...*, s. 10.

Specyfika wielkiego miasta mająca swe źródło w wielości funkcji, jakie przestrzeń miejska spełnia dla jego mieszkańców oraz osób przebywających tam czasowo, znajduje wyraz w charakterystyce kradzieży z włamaniem popełnionych na tym terenie. Należy mieć to na uwadze, dążąc do ograniczenia nasilenia tego rodzaju przestępstw. Trzeba bowiem pamiętać, że występująca w przypadku centrum miasta, znaczna liczba sprawców nie związanych lub związanych w inny sposób niż poprzez zamieszkanie ze środowiskiem miejsca popełnienia przestępstwa może utrudniać wykrycie sprawców przestępstw, ogranicza bowiem możliwości wykorzystania rozpoznania społeczności lokalnej w ramach czynności dochodzeniowych policji, zwłaszcza środowisk społecznie patologicznych. Działalność przestępcza sprawców pochodzących spoza śródmieścia, dokonujących przestępstw na terenie centrum miasta, przy jednoczesnym dużym zagęszczeniu społecznym i przestrzennym występującym na tym obszarze może zmniejszać skuteczność działań policji w zakresie ścigania tego rodzaju przestępstw. Jest to istotne, ponieważ działalność policji odgrywa istotną rolę w zakresie sytuacyjnego zapobiegania przestępczości, polegającego na ograniczeniu fizycznych możliwości popełnienia przestępstwa oraz zwiększenia prawdopodobieństwa ujęcia sprawcy. Należy również podkreślić, że w centrum miasta częściej niż na jego peryferiach, dokonywane są kradzieże, w przypadku których powstanie zamiaru włamania oraz jego realizacja tak pod względem sytuacji, jak i czasu są zbliżone. Ponadto w przypadku włamań na tym terenie zamiar popełnienia przestępstwa i jego realizacja mają związek ze stanem nietrzeźwości osób popełniających te przestępstwa. Zatem odpowiednio prowadzona działalność prewencyjna polegająca na stałym patrolowaniu tej części miasta może przynieść znaczne efekty. Nie oznacza to rzecz jasna, że z powodu innego obrazu tej przestępczości na pozostałym terenie rola policji jest w zakresie zapobiegania włamaniom mniejsza. Wydaje się jednak, że tam z kolei szczególnie istotne może być uzupełnienie tej działalności poprzez wykorzystanie technicznych (fizycznych) środków uniemożliwiających dokonywanie włamań, jak również odpowiednie inicjowanie aktywności mieszkańców osiedli położonych poza centrum w zakresie kontroli terenu zamieszkania, polegającej chociażby na obserwacji najbliższego sąsiedztwa. Należy przy tym podkreślić, że zastosowanie tych sposobów sytuacyjnego zapobiegania przestępczości w odniesieniu do przestępstw przeciwko mieniu przyczynia się do ograniczenia ich nasilenia, co zostało potwierdzone w toku wielu badań tej problematyki.¹⁹

¹⁹ A. Kossowska: *Sytuacyjne zapobieganie przestępczości*, Archiwum Kryminologii, t. XX, s. 20.

TOMASZ BIGOSZEWSKI

PRZEMOC JAKO ZNAMIE STRONY PRZEDMIOTOWEJ

1.1. WPROWADZENIE

Pojęcie „przemoc” chociaż należy do najstarszych pojęć prawa karnego nie jest terminem dającym się ściśle określić.¹ Przepisy prawa karnego posługują się nim chętnie, jednakże bez niezbędnej troski o precyzję w określeniu zakresu znaczeniowego. Według S. Glasera i A. Mogilnickiego „przemoc jest to działanie, które nie wymaga bliższego określenia ustawowego”.² Z drugiej jednak strony brak ścisłego sprecyzowania pojęcia przemocy stwarza znaczny margines dla praktyki, a tym samym podważa realność zasady *nullum crimen sine lege*.³ Pojęcie przemoc (przemocą) odgrywa doniosłą rolę w systemie polskiego prawa karnego. Rola ta wynika m.in. z funkcji kryterium specjalizującego, jaką pojęcie „przemoc” spełnia w konstrukcji wielu typów przestępstw umyślnych, a w szczególności uwidacznia się w wypadku przestępstw przeciwko wolności, a także gdy wolność jest tylko dobrem naruszonym obok innego dobra prawnego. Konsekwencją wprowadzenia znamienia przemoc do dyspozycji przepisów części szczególnej k.k. jest zawężenie zakresu penalizacji określonego czynu, gdyż popełnienie go w odmienny sposób nie jest karane. Przemoc jako znamie strony przedmiotowej była i jest wyrażona w wielu dyspozycjach części szczególnej polskich kodeksów karnych:

– w Kodeksie karnym z 1932 r. (d.k.k.) w artykułach: 93 § 2, 94 § 2, 95, 114–117, 119, 120, 129, 130, 149, 150, 204, 251, 258, 259, 261, 271,

– w obowiązującym k.k. z 1969 r. (k.k.) w następujących artykułach: 122, 123, 149b, 167 § 1, 168 § 1, 189 § 1, 214 § 3, 235, 253, 256 § 2, 312 § 1,

¹ T. Hanausek: *Przemoc jako forma działania przestępczego*, Kraków 1966, ZNUJ, nr 24, s. 5.

² S. Glaser, A. Mogilnicki: *Kodeks karny*, Księgarnia Powszechna Kraków 1934.

³ Por. E. Pływaczewski: Glosa do wyroku z 11 kwietnia 1980 r., IV KR 67/80, NP 1982, nr 3–4, s. 211.